

A KULTÚRA FŐVÁROSA
Liverpool / Stavanger
Az EKF hatalmi struktúrája

HAGYOMÁNY
Janus Pannonius
Jelenkor 50

ZENE
Dicapo Opera
Mezzo Operafesztivál

PORTRÉ
Sólyom Katalin
Burkus Judit

SZÍNHÁZ
Istenítélet
Ármány és szerelem

ÉPÍTÉSZET
Pécsi lakótelepek

KÉPZŐMŰVÉSZET
Keserü Ilona
Fürtös Ilona
Ars GEometrica
Tér és imádság

www.echopecs.hu

08/4
Kritikai szemle, Pécs

echo

P. MÜLLER PÉTER

Liverpooli anzix

Az Európa Kulturális Fővárosait bemutató sorozatunkban már szerepelt Liverpool az Echo 2007/4. számában, amelyben a 2008-as év előkészületeiről közöltünk interjút az egyik szervezővel, Bill Chambers-szel. Ez év októberében alkalmunk nyílt ellátogatni az angol városba, az UNeECC (University Network of European Capitals of Culture = az Európai Kulturális Fővárosok Egyetemeinek Hálózata) éves konferenciájának előadójaként, a PTE küldöttségének tagjaként. Az EKF év végéhez közeledve immár mérleget lehet vonni a 2008-as év hatásairól és eseményeiről, amellyel a „Ki(k)nek a kultúrája?” című konferencia házigazda résztvevői is foglalkoztak. Arra itt kevés a hely, hogy valamennyi tapasztalatról és tanulságról beszámoljunk, de néhány fontosabb hozadékát érdemes számba venni Liverpool 2008-as EKF évének. Az említett konferencia programja és legtöbb előadása (vagy annak kivonata) elérhető a www.uneecc.org oldalon.

Főbb elvek és célkitűzések

Az EKF címmel és programmal a szervezők és résztvevők elsődleges célja Liverpool helyzetének és arculatának átpozicionálása volt. A világbirodalmi kikötővárosból elhagyott, rozsdátté dombok és szegénységben tengődő munkásnegyedek városává süllyedt Liverpoolt az ott lakók és az oda érkezők számára is újra vonzó helyszínné akarták tenni. Ennek egyik kulcsa a helybeliek minél nagyobb arányú bevonása volt a szervezésbe és az eseményekbe. A városban működő kreatív közösségek az EKF történetének eddigi legnagyobb mértékű részvételét valósították meg. A programokon való tömeges részvétel érdekében a rendezvények 70%-a ingyenes

volt, amelyeket zömmel köztereken, stadionokban tartottak. E programok létrehozásának egyik filozófiája az volt, hogy a teljes várost színpaddá avatták, amelybe a Mersey folyó, a dombok, az utcák egyaránt beletartoztak. A közösségi élmény megteremtésének leg-erősebb (és legemlékezetesebb) gesztusai is részben ezekhez a köztereken zajló eseményekhez kapcsolódtak. Kiemelt szerepet kaptak a public art műfajai (köztéri akciók, ideiglenes szobrok, performanszok stb.), és előtérben állt a szervezésben az önkéntesség.

Liverpool a 2008-as évet mindenekelőtt önmagának, saját polgárainak csinálta. A város átpozicionálásához először a benne lakók önértékelését, énképét, kultúrához való viszonyát kell(ett) átalakítani. Ennek egyik példája, hogy a város egyik színháza egész évben liverpooliakról szóló darabokat játszott. Az egyik színdarab hőse például Bill Shankley, a legendás labdarúgóedző (egy mondás tőle: „Néhányan azt hiszik, hogy a foci élet-halál kérdése. Engem kiábrándít ez a nézet. Biztosíthatlak benneteket, hogy a foci ennél sokkal, de sokkal fontosabb”). Egy másik előadás főszereplője George Growes Oscar-díjas hangmérnök, akiről *A csendes kis angol* (The Quiet Little Englishman) címmel játszottak darabot. És a liverpooliak kíváncsiak voltak városuk hírneves szülőiteire, megtöltötték a róluk szóló színdarabokat játszó színházat.

A helyi szint, a helyi értékek felmutatása és megerősítése mellett a másik célkitűzés az volt, hogy az év során kerüljön sor néhány olyan kiemelkedő kulturális eseményre, amelyet nemzetközi médiaérdeklődés kísér. Ezek természetesen épp úgy Liverpool kulturális kínálatát gazdagították, és rengeteg helybélit

vonzottak, de mellettük ezek az események biztosították a vonzerőt a turizmus és a nemzetközi sajtó számára.

Kiemelt események

A Beatles együttes itteni pályakezdése és a város arculatában betöltött szerepe következtében Liverpool eleve rendelkezik olyan nevekkel, amelyek biztosítják a nemzetközi érdeklődést. Ezzel éltek akkor, amikor az EKF év 2008. január 11-i megnyitó ünnepségére meghívták Ringo Starrt, aki új – bár, mint a helyiek mondták, nem igazán jó – dalt írt az alkalomra, és fel is lépett azon a téli szabadtéri koncerten. Aztán felavatták az ECHO arénát, amely rendezvény- és konferencia központ a város szívében, a Mersey partján, s ahol novemberben az MTV Music Awards díjak átadására került sor. Júniusban Sir Paul McCartney adta a városban élete egyik legjobb koncertjét. (Mindhárom eseményről annak idején a magyar közszolgálati televízió is hírt adott.) A város szülötte Sir Simon Rattle, a világ első három legjobb szimfonikus zenekara közé sorolt Berliini Filharmonikusok karmestere, zenekarával fellépett e kiemelt események sorában. A helyi Tate Galériában Klimt kiállítás nyílt, amelynek már az első három hónapban kétszázézer látogatója volt, az ősz folyamán Le Corbusier kiállítás szerepelt a kínálatban. Stb.

Az elit és a tömegkultúrát egyaránt magába foglaló kiemelt események biztosították azt, hogy Liverpool mint Európa Kulturális Fővárosa időről-időre jelen volt a globális médiában, újra és újra felhívva a figyelmet illetve emlékeztetve arra, hogy 2008 különleges év a város számára, különleges eseményekkel, amelyek miatt érdemes odalátogatni.

Közösségteremtő művészi akciók

A városlakók számára e kiemelt események mellett olyan – a kívülálló számára talán nem magától értetődő jelentőségű – helyi akciók váltak emlékezetessé, amelyek a közös élmény és a városi legendárium körébe tartoznak. Az egyik ezek közül a LaMachine nevű, színházi műszakiakból álló francia csoport akciója volt, akik szeptemberben pár napra egy hatalmas (15 méteres) pókkal jelentek meg Liverpool belvárosában (a pókot látható módon belülről emberek mozgatták). A pók előbb egy épület falán tanyázott, majd lejött, és útnak indult a város utcáin. Mozgását hatalmas tömeg kísérte figyelemmel. A pók végül egy közúti alagútban tűnt el, és a liverpooliak máig arról beszélnek, hogy bármikor előjöhöhet onnan. Ez az akció nyilvánvalóan elsősorban a rendkívüliségével, titokzatosságával váltott ki hatást, amelyben nem a művészi vonatkozás, hanem az élmény játszotta a meghatározó szerepet.

Az épületek karéjában jött létre az új bevásárlóközpont

Stavanger, 2008

A liverpooli konferencia egyik előadója volt Anne Britt Strømnes, a norvégiai Stavangerből, amely 2008-ban az Európai Unió kívüli városként viselte az Európa Kulturális Fővárosa címet. Villáminterjút készítettem vele.

– Mikor és milyen beosztásban kapcsolódott bele Stavanger EKF programjába?

– 2007 szeptemberében lettem az EKF programigazgatója, az elődöm távozása után.

– Mekkora a város, és mik a főbb jellemzői?

– Stavangerben és régiójában mintegy 360 000 ember lakik, a hely az olajáról és a gyönyörű tájról nevezetes.

– Melyek a főbb kulturális intézmények?

Létesültek-e az EKF miatt újak?

– A városban működik a Rogaland Színház, a Rogaland Képzőművészeti Múzeum, a Jær Múzeum, a Stavanger Hangversenyerem stb.

Ezek városi, tartományi vagy egyetemi fenntartásban működnek. Igen, létesültek új épületek, intézmények, amelyekről a www.norwegianwood.no oldalon keresztül lehet tájékozódni. Továbbá az EKF év záróünnepségének keretében helyeztük el az új hangversenyerem alapkövét.

– Hogyan épült fel az EKF irányítása, és mi volt a fő feladata?

– Az EKF-központ a beruházások és a programok területén kezdeményezői, közvetítői és együttműködői szerepet játszott. A board vezetője a város polgármestere volt, de ez a testület a művészeti programokba, azok tartalmába egyáltalán nem szólt bele. Az irányítási szerkezet a honlapunkon tanulmányozható: www.stavanger2008.no.

– Volt-e szerepük az egyetemeknek az EKF-ben?

– Folyamatosan monitorozták a projektet, külső partnereként, ezenkívül bizonyos kulturális csereprogramokban bekapcsolódtak a programba. Az egyetem által folytatott kutatásokról tájékoztat a következő weblap:

http://ullriggcentre.no/Internet/sn_eng.nsf/wvDocID/86266f9fod2a92c4c12574940032cf4c?OpenDocument&Click=

– Milyen szerepet töltöttek be a városlakók, a fiatalok az EKF-ben? Milyen erős volt a civil részvétel?

– Fő célcsoportjaink a fiatalok és a gyerekek voltak, és mindenkit szerettünk volna bevonni az EKF-be. A víziónk a volt az EKF-ről, hogy Stavanger „nyitott kikötő”. A civil részvétel az egész régióban igen erős volt.

– Az EKF kapcsán megvalósult fejlesztések létrejöttek volna-e az EKF nélkül?

– Szerintem nem, mivel az Európa Kulturális Fővárosa státusz hatalmas lökést adott nekünk, és kiemelkedő figyelmet irányított a kultúrára, és annak a társadalomban betöltött szerepére.

– Melyek voltak az alapvető konfliktusok a felkészülés során?

– Véleményem szerint a helyi sajtó túlságosan negatív képet festett az előkészületekről. A többi konfliktust menet közben mindig sikerült megoldani. Belső konfliktusnak – vagy inkább problémának láttam – hogy a produkciós- és a programirodák nem voltak elég szoros kapcsolatban. Az első időszakban sokan kiléptek a projektből. De végül új együttműködéseket és nyitottabb attitűdöt alakítottunk ki az intézmények között.

– Melyek voltak a legjelentősebb események 2008-ban?

– Számomra a Jan Groth kiállítás, az Inbal Pinto Dance Company és a Handspring Bábszínház fellépése volt ilyen.

– Milyennek látja az EKF hatását a városra és önmagára?

– A hatás nagyon pozitív. Ennek jele például, hogy 2009-re a politikusok több pénzt biztosítanak a kultúrára. Számomra fantasztikus élmény volt, hogy ennyit tanulhattam, ennyi új dolgot láthattam, megtapasztalhattam a munkám hatását, és ilyen nagyszerű stábbal dolgozhattam együtt.

Karavánok – Marit Benthe Norheim szobrászművész alkotásai, lakókocsiból kialakított szobrok, Stavanger egyik EKF projektje

Az egyik Superlambanana a World Museum előcsarnokában

Egy másik, minden liverpooli által emlegetett akció, a nálunk is előforduló tehénparádával rokonítható. Egy japán művész, Taro Chiezo eredetileg a génmódosított élelmiszerek elleni tiltakozás alkotta meg a Superlambanana (elől birka, hátul banán) szobrot 1998-ban, s állította ki a folyóparti sétányon. Aztán a 2008-as EKF év egyik fő akciója az volt, hogy tíz héten át ellepték a várost ezek a legkülönbözőbb mintázattal egyedivé tett méretes szobrok. A birkabanánokból felvonulást is rendeztek, s aztán a szobrok jótékonyági árverésre bocsátották. Ez az árverés az angol jótékonyági árverések történetének legnagyobb bevételét eredményezte: 550 000 fontot. (Ez 300 forintos árfolyammal számolva 165 millió forint.) A liverpooliak ugyanis ragaszkodtak a birkabanánjaikhoz, és képesek voltak pénzt áldozni (jótékony célra) azért, hogy a helyi közösségek, intézmények megőrizhessenek egy ilyen szobrot. Mindebben láthatunk persze némi angol pihentséget, de a lényeg valószínűleg a spontaneitás, a kollektív élmény és az azt átszövő derű. A www.superlambanana.com oldalt felkereshetve láthatjuk, hogy egész iparág és klubhálózat épült erre az akcióra.

Az EKF hozadéka

A 2008-as év során Liverpool a 10.-ből a 3. leglátogatottabb angol várossá vált. Októberig a rendezvényeknek tízmillió látogatója volt (nem ennyi ember fordult meg a városban, hanem az összes eseményen jelentek meg ennyien). Közülük 24% először járt Liverpoolban. A tízmillió látogató 75%-a úgy nyilatkozott, hogy elégedett volt az adott programmal. E látogatók sorába tartozik az uralkodói család, akiknek tagjai az év során 14 ízben jártak a városban. A szállodák 80% fölötti kihasználtsággal működtek. Amikor 2005-ben nekifogtak az EKF szervezésének, a projekttel kapcsolatban a városban apátia és cinizmus uralkodott. A polgárok önmagukat mint egy elszegényedett település lakóit látták. A 2008-as év nyomán növekedett a foglalkoztatás, a turizmus, a gazdasági befektetés (a város szívében 1 milliárd fontos magántőkéből bevásárlóközpont létesült). A kultúra a gazdaság katalizátorává vált, és megváltozott a liverpooliak gondolkodása és mentalitása: megjelent az önbizalom és a büszkeség. Mindez persze egy folyamat, amely nem tüntette el a kihalt és lepusztult városrészeket, a kihalt dokkokat.

Az ECHO aréna

Bizonyára ez utóbbira is gondoltak a szervezők, amikor létrehozták a *Peremvárosok (Cities on the Edge)* elnevezésű kulturális projektet, amelynek résztvevői: Liverpool, Marseille, Nápoly, Isztambul, Gdansk és Stavanger. Olyan kikötővárosok, amelyek a tenger felé fordulnak, és hátat fordítanak az anyaországnak. Mindegyik jelentős múlttal és változó gazdasági pozícióval rendelkezik. A nemzetközi megítélésük jobb, mint az otthoni. E közös peremhelyzetből, kulturális tapasztalatból kiindulva ez a hat kikötőváros közös programokat, projekteket hoz létre a marginalitásról, a peremhelyzetről, a történelmi-gazdasági fejlődésről és hanyatlásról. Bár Pécsnek nincs kikötője, egy vonása feltétlenül rokonítja ezekkel a városokkal, az, amit Mészöly Miklós egykor úgy fogalmazott meg, hogy Pécs kulturális különlegességének és identitásának egyik fő vonása az, hogy hátat fordít az országnak... ■

CSERI LÁSZLÓ

Roland-ének, avagy az EKF hatalmi struktúrája

Egyik borongós őszi ülésén döntött arról a pécsi közgyűlés, hogy a pénzügyi igazgatót, Ruzsa Csaba Rolandot nevezi ki a Pécs2010 Menedzsment Központ élére a kiebrudalt, a korábban a dohányiparból átcsábított Mészáros András helyére. Logikus a lépés, hiszen mindketten ugyanahhoz értenek: a dohányhoz. Egyiküknek sem volt korábban közük a kultúrához, következésképpen alkalmasak lehetnek egy európai kulturális projekt levelezésére. Ruzsa persze nem ugyanazt a posztot tölti be, mint Mészáros, aki főigazgató volt. Ő csupán ügyvezető igazgatóvá lett. A kettő között lényegi a különbség, mert Mészáros önjáró voltát nehéz lenne tagadni, akadt saját elképzelése bőven, amelyet végre is hajtott, Ruzsa Csaba Roland pedig egy kis túlzással legfeljebb arról dönthet önállóan, hogy a társaság részére vásárolandó papír és írószer mennyisége és összetétele havi megoszlásban milyen mértékű lehet.

A tényleges változás, a hatalmi struktúra finom átrendeződése természetesen nem merül ki egyetlen személyi változással az EKF szervezeti felépítésében. Az önkormányzat által hivatalosan kiadott szerkezeti vázrajz, amely az EKF gépezetét, az alá-fölé rendeltség buja kuszaságát kívánja vizuálisan ábrázolni, egyértelműen jelzi, hogy a 2010-ig hátralévő időszakban a politika még inkább rátelepedik a projektre, amelyben civileknek semmi keresnivalójuk nincs.

A városháza által újonnan felépített hatalmi piramis csúcán a közgyűlés található, alatta közvetlenül a polgármester, aki mellé és alá egy sor szervezet tagozódik. Ezek:

- a Tárcaközi Bizottság,
- a Projektirányító Bizottság,
- a Kommunikációs Egyeztető Bizottság,
- a Művészeti Tanács,
- a Zsolnay Társaság,
- az EKF Board
- és a polgármesteri hivatal.

Ezek a csoportosulások ebben a kaotikus halmazban döntenek az EKF nagy dilemmáiról, és adnak utasítást a menedzsmentközpontnak, amely végrehajtó szervezetté egyszerűsödött. A piramis legalján található a kulturális igazgató, Szalay Tamás. Ő a Művészeti Tanács tagjait leszámítva az egyetlen e hatalmas építményben, akinek köze van a kultúrához, s aki biztosan tudja, hogy az európai kultúrához nem csupán a sörsátorokon és a vörösbor műanyagpohárból történő hőpölésén keresztül vezethetnek utak, bár ezt nem feltétlenül mondhatja ki, mert akkor civil elődjei sorsára juthat: eltávolíthatják a rendszerből.

Jellemző, hogy amíg a korábbi kulturális fővárosok esetében a legelső és legfontosabb ember többnyire a politikai hatalomtól független művészeti vezető volt, addig a pécsi

közgyűlési előterjesztés a következőként szól erről a – valljuk be – meglehetősen lealacsonyított pozícióról: „A kulturális igazgató feladatkörének fenntartása és annak megfelelő szintű ellátása alapvető fontosságú koordinatív és szolgáltató funkciói miatt”. Nyilvánvaló, hogy felvetésünkre az lehet a hivatalos válasz, hogy a független művészeti vezető feladatkörét Pécssett a Művészeti Tanács látja el. Csakhogy egy ilyen csapattal összefüggésben számos fenntartás fogalmazódhat meg, például az, hogy 2010, illetve a felvezető évek esetleges szakmai sikertelenségeiért senki sem vállalja fel majd a felelősséget, miután a kollektív felelősségre vonás – tudjuk történelmi tapasztalatokból – nem működik.

Sajnos egyéb problémák is adódnak e kifelé teljesen arctalan testülettel kapcsolatban. Miközben pécsi projektről van szó, amelyet a helybelieknek kellene megalkotniuk, akik között bőven akad európai szintű gondolkodó, a testület elnöke az a Giorgio Pressburger – egyébként kiváló magyar származású olasz író, rendező –, aki Olaszországban él, és időnként Pécsre utazik, hogy félig-meddig hobbi-tevékenységként mondjon ezt-azt a kulturális programokról. Lauter Éva (a Balassi Intézet főigazgatója) és Koncz Erika (a Magyar Iparművészeti Múzeum főigazgató-helyettese) Hiller miniszter kiválasztottjai. Fontos munkájuk mellett havonta egyszer ugyancsak szakítanak időt arra, hogy a *Mecsek Expressz* leutazva megalkossák a magatehetetlen város kulturális programját. A három pécsi tag közül kettő ugyancsak másutt főállású munkavállaló, egy-egy önkormányzati intézmény vezetője, hiszen Horváth Zoltán a Pannon Filharmonikusok, Vincze János pedig a Pécsi Harmadik Színház igazgatója. Egyrészt tehát érdekelték abban – akármennyire is szeretnének függetlenek maradni –, hogy saját intézményüket minél jobb pozícióba hozzák 2010-re, másrészt pedig munkáltatójuk az az önkormányzat, amelyik politikai hatalmát latba vetve vezényli le az EKF projektet. A két pécsi részéről bármilyen komoly ütközés állásvesztéssel járhat. Az egyetlen függetlennek mondható civil a pécsiek közül Pál Zoltán szobrászművész. Ő viszont igazi megosztó személyiség. A helyi kulturális élet szereplőinek egy része nem fogadja el, ráadásul nem is a helyi művészek delegálták a tanácsba, sem részükről, sem a hatalom részéről nem mutatkozott ilyen szándék, miután párbeszédbe utóbbi képviselői csak véletlenszerűen keveredtek civilekkel. A hatalmi struktúrában tehát sem a civilek, sem a kultúra különböző területeinek képviselői nem kaptak szerepet, ez nagy valószínűséggel egyedül álló az EKF történetében.

Az EKF projektet levelezőnk közül az egyik szervezet a Projekt Irányító Bizottság (PIB). Elsősorban a beruházások megvalósításának